

OBRAZ ČESKÉ SPOLEČNOSTI KONSTRUOVANÝ MAĎARSKOU CIZINECKOU KOMUNITOU*

Jakub Holas

Fakulta humanitních studií UK Praha

The Picture of Czech Society as Constructed by the Hungarian Community of Foreigners

Abstract: The following text discusses the origin and the form of the picture of majority Czech society which is constituted by the Hungarian minority in Czech Republic. The Hungarian ethnic minority consists of several different groups with different structures. This article is based on the wave of migration from Hungary after 1992, the specific position of the minority within the Czech majority and their adaptation strategies. The first part discusses theories of picture and ethnic stereotypes, mainly the theories of Walter Lippmann (“Stereotypes” and “Pictures in our heads”) and Bedřich Loewenstein (dividing of the world into “us” and “them”). The article then introduces the theories of the truthful viewing of ethnic pictures (M. Moravcová), of the historical base of ethnic pictures (E. Krekovičová) and of the two kinds of ethnic pictures, i.e. authentic and vicarious (V. Todorov, Z. Urban). In the main part, the article is focused on the role of stereotypes in the process of constituting ethnic pictures, on its different forms and modifications in the process of individual adaptation, on who constitutes ethnic pictures in the Czech Republic and on the reasons of its deformity caused by this creation. This issue is resolved by the example of field research among the Hungarian minority in the Czech Republic.

Key words: *Hungarian Minority; Czech Society; Czech Republic; Picture; Reflection; Stereotypes; Prejudices; Adaptation; Migration.*

* Text je inspirován vybranou částí bakalářské práce *Česká společnost v reflexi maďarské minority*, obhájené na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze v roce 2011 (Holas 2011a); výzkum byl proveden v rámci grantového projektu GA ČR (P 405/10/152v), který řeší otázku sociální diversity etnických menšin v ČR.

Tematika utváření stereotypů a nahlížení druhých bývá většinou řešena na teoretické rovině; já jsem se ve svém článku pokusil vztáhnout teoretické pole sledované problematiky na výsledky terénního výzkumu v rámci maďarské cizinecké komunity. Maďarská menšina¹ na území České republiky slučuje několik kulturně transparentně odlišných skupin, diferencujících se nejen pokud jde o sociální skladbu (a kulturní zvyklosti), zemi původu a dobu příchodu do ČR, ale i pokud jde o adaptační strategie, které zde po příchodu zaujímají. O této problematice jsem se již zmiňoval v některých textech (srov. Holas 2010, 2011b), proto zde pro naši potřebu načrtnu diverzitu maďarské menšiny pouze ve stručnosti.

Pro pochopení diverzity a svébytné struktury této menšiny je třeba začít od roku 1920, kdy na trianonské mírové konferenci ve Versailles došla naplnění dohoda o rozdělení tehdejších velkých Uher, resp. Rakouska-Uherska; na území bývalých Uher vznikl nástupnický maďarský stát a zbylá území se stala součástí okolních států, jmenovitě Československa, Rumunska a Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (Holas 2011a: 17–19; Irmanová 2010: 41–64). Některá území obydlená vesměs maďarským obyvatelstvem se tak ocitla mimo hranice maďarského státu a z původních obyvatel Maďarska se stali příslušníci menšin. Z tohoto důvodu v současné době pronikají na území ČR maďarské migrační skupiny z několika různých států,² které se zde formují do podobných, avšak navzájem odlišitelných skupin (Holas 2011a: 22–23).

Pro naši rozpravu o obrazu Čechů, který si konstruují maďarští imigranti, nám jako příklad poslouží migrační proud z Maďarska (dále jen *maďarská*

¹ Bylo by vhodné, abychom si hned na začátku, a to především v případě maďarské menšiny, definovali jednotlivé termíny. Jako národnostní menšinu můžeme označovat tu kterou menšinu, dle výkladu § 2 zákona č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, který říká, že národnostní menšina je společenství občanů České republiky žijících na území současné České republiky, kteří se odlišují od ostatních občanů zpravidla společným etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi, tvoří početní menšinu obyvatelstva a zároveň projevují vůli být považováni za národnostní menšinu za účelem společného úsilí o zachování a rozvoj vlastní svébytnosti, jazyka a kultury a zároveň za účelem vyjádření a ochrany zájmů jejich společenství, které se historicky utvořilo. Za národnostní menšinu však v rámci maďarské migrace můžeme považovat převážně tu skupinu, která přišla na území českých zemí před rokem 1992 ze slovenské části státu a jejíž členové již téměř asimilovali a získali české státní občanství (tuto skupinu označujeme jako skupinu českou (Holas 2010: 609–611). Naopak skupina, která do ČR proniká od roku 1993 až po současnost z Maďarska, je svým charakterem označitelná jako cizinecká komunita, a to dle zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, který upravuje pobyt cizinců na území ČR a který se dotýká všech cizinců, kteří nedisponují státním občanstvím ČR a jsou tedy souhrnně označováni jako cizinecká komunita.

² Jmenovitě z Maďarska, Slovenska, Ukrajiny (především z oblasti tehdejší Podkarpatské Rusi) a Rumunska; srov. Holas 2010.

cizinecká komunita), pronikající na území České republiky zejména po roce 2000.³ U něho předpokládáme, že na rozdíl od Maďarů pocházejících ze slovenských oblastí, kteří žijí v blízkém kontaktu se slovenskou kulturou, nepříliš vzdálenou kultuře české, budou schopni reflektovat rozdíly mezi českou a maďarskou společností v daleko větší míře a bude tedy možné u nich zachytit kontrastnější obraz Čechů/Češek a české společnosti.

Z hlediska problematiky obrazu⁴ budou pro naše téma zásadní teoretická východiska, která formulovali ve dvacátých letech 20. století Waltr Lippmann v knize *Public Opinion* (Lippmann 1997) a v devadesátých letech 20. století Bedřich W. Loewenstein ve svém zastřešujícím díle *My a ti druzí* (Loewenstein 1997).

Podle Lippmanna, který jako první uceleně pojednal o utváření stereotypů a obrazů „druhého“, stereotypy vznikají na základě nahlížení na „druhé – jiné“ skrze vlastní kulturu, tedy kulturu, do níž byli jednotlivci enkulturováni. Stereotypy, jakožto „pictures in our heads“ („obrazy v našich hlavách“; Lippmann 1997: 3), prezentuje jako ustálené soudy, které nemusí odpovídat realitě. Vnímání toho, co vidíme, je odlišné od skutečnosti, neboť každý člověk má sklon nahlížet své okolí skrze svoji kulturu a normy své vlastní společnosti. Obraz druhého a stereotyp tedy Lippmann interpretuje jako výsledek kontaktu a kolektivně zpracované subjektivní zkušenosti z tohoto kontaktu (ibid.: 57–61).

Jiný pohled na utváření stereotypů a obrazu druhého přináší Bedřich W. Loewenstein. Dle Loewensteina je vnímání ostatních (druhých) založeno na bázi rozdělení světa na „my a oni“ – v podstatě celý lidský život je interpretován jako neustálé ohraničování (Loewenstein 1997: 62). Obraz cizích (heteroobraz), ale i obraz naší vlastní společnosti (autoobraz), je v Loewensteinově interpretaci utvářen v procesu vymezování se vůči druhým. Obraz druhého a stereotyp je tedy podle Loewensteina výslednicí snahy po sebedefinování, určení vlastní osobitosti a identity v kontaktu s jinými (ibid.: 62).

V našem výkladu budeme sledovat oba teoretické koncepty, primárně však koncept ovlivnění obrazu Čechů a české společnosti kolektivně zpracovanou zkušeností formovanou v prostředí Maďarska, a následně to, jak je tento obraz upravován během příchodu do České republiky a pobytu v ní. Pouze okrajově⁵

³ Jedná se o novodobou migraci posledních let (tzn. maďarské občany v cizineckém režimu pobývající na území ČR zpravidla max. 4–7 let).

⁴ Ve shodě s tradicí anglosaské vědy (kterou ve svých pracích upřednostňuji) se v teoretické rovině věnuji spíše pouhému nastínění relevantních teorií dotýkajících se naší zkoumané problematiky a ponechávám tak větší prostor samotné analýze dat a závěrům.

⁵ Ovlivnění obrazu Čechů, resp. vlastního autoobrazu v rámci české společnosti v souvislosti se snahou po sebedefinování skupiny Maďarů v kontaktu s českou společností jsem již rozpracoval ve vlastním

zmíníme, jak se do něho promítá snaha po sebedefinování skupiny Maďarů – imigrantů z Maďarska na pozadí přímého kontaktu s českou společností a realitou života v České republice (Holas 2011c).

Otázku (etnického) obrazu ve vztahu české a slovenské většinové společnosti a etnických minorit rozpracovali v průběhu posledních dvaceti let badatelé z řad antropologů, etnologů, literárních historiků i historiků. Zpracovali ji v pohledu na historickou minulost a dopad v minulosti vytvořených etnických obrazů do současnosti (Krekovičová 1999, 2001; Salner 1999; Soukupová 1996a, 1996b; Tyllner 1993) i v pohledu na současnost (Hrdličková 2008; Kořalka 1996; Moravcová 1996; Todorov 1996; Uherek 2006; Uhlíková 2001; Urban 1996a, 1996b, 1998–99). Analýzy opírali o texty v médiích, o lidovou slovesnost a především o autentické výpovědi současníků. Za inspirativní pro náš přístup k tématu budeme považovat zejména názory M. Moravcové, E. Krekovičové, Z. Uherka a Z. Urbana.

Moravcová vychází z premisy, že etnický obraz je konstruován pohledem kulturního systému, zkušeností a zájmů společnosti, která si tento obraz vytváří. V prostředí, kde takovýto obraz funguje, je vnímán jako odraz či reflex reality. Mnohdy se jeví jako pravdivý obraz, i tehdy, když je konstruován na zkrleslém, subjektivně interpretovaném vidění druhých osob (Moravcová 1996: 27).

Krekovičová hovoří o etnických obrazech druhých jako o obrazech, které jsou charakteristické jistou setrvačností a stereotypizací v lidovém myšlení – většina obrazů tak má své kořeny v minulosti. Podle Krekovičové je to právě sociální paměť (tzv. „sběrnice informací“), která je nositelkou jednotlivých etnických obrazů. Tato paměť je ovšem selektivní a tenduje především k deformovanému uchování reality a posuzování minulé události z pohledu dnešní situace (Krekovičová 1999: 7–8).

Uherek ve vztahu k minoritám říká, že kultura minority je nahlížena ve smyslu stereotypizace jednotlivých obrazů o minoritě, které jsou majoritou považovány za negativní. Určitý stereotypní obraz přisuzovaný minoritě je podle něj „přirozeně“ očekáván u každého člena minority, bez ohledu na jeho vlastní kvality. Jedinci z minority se pak snaží těchto znaků zbavit vymezením se vůči vlastní minoritě (Uherek 2006: 103).

Todorov, podobně jako Z. Urban, rozlišuje etnický obraz *autentický* a *zprostředkovaný*. Autentický je vytvářen na základě vlastní zkušenosti, zprostředkovaný je „zprostředkovaný“ médii, literaturou, enkulturací (škola), ústní tradicí.

textu „Pohled české společnosti na maďarskou minoritu. K otázce autoreflexe etnického stereotypu majority“ (Holas 2011c). Zde se proto této problematice věnuji pouze okrajově, s přihlédnutím k nerealizovaným tematickým oblastem v otázce autoreflexe, které se úzce váží na problematiku této stati.

Oba obrazy jsou přitom vnímány jako pravdivé (Todorov 1996: 58–72). Zdeněk Urban považuje oba obrazy za vzájemně neidentické, ale od sebe nikdy striktně neoddělené a *de facto* „v krystalicky čisté podobě“ neexistující (Urban 1996b: 6–7). Podle Urbana, který vychází z francouzské antropologické školy, jmenovitě z C. Lévi-Strausse a Tz. Todorova (Todorov 2004), se i do nejautentičtějšího obrazu promítá jak prožitek aktuálního okamžiku, tak zažitá stereotypy, a naopak do obrazu rezonančního může pronikat i vlastní zkušenost (Urban 1996a: 26–27; 1998–99: 25–26).

Při interpretaci dat získaných v průběhu empirického výzkumu zohledníme tyto poznatky o formování a fungování (etnických) obrazů, přestože byly formulovány především ve vztahu k heteroobrazům, které si vytváří většinová společnost o minoritách.

Maďari z Maďarska si do České republiky přinesli sociální paměť, tedy i obraz Čechů/Češek.⁶ Tento obraz byl tvořen s ohledem na jiného, který, jak uvádí Krekovičová, mohl a nemusel být vnímán jako nepřítel a mohl i nemusel být reflektován v různé míře sociálního a kulturního zpochybnění (Krekovičová 1999: 7–8). Kontakt s českou společností pak může a nemusí výchozí obraz korigovat, pozměnit i odmítnout. V konkrétním případě názorů nových imigrantů z Maďarska na českou společnost si ovšem musíme uvědomit určitou obtížnost při prokazování vlivu sociální paměti získané enkulturací na současný jimi kreslený obraz Čechů a českého prostředí. Oddělení přineseného obrazu od jeho modifikací vlivem českého prostředí je nesnadné. Přesto se pokusíme tyto modifikace nalézt a definovat dopad autentické zkušenosti na aktuálně jimi formovaný obraz české společnosti. Současně si v souladu s tvrzením Uherka klademe otázku, zda imigranti z Maďarska spatřují všechny Čechy/Češky⁷ stejným způsobem, a pokud ano, zda je toto vnímání vede spíše k separaci, či integraci od/do majority (Uherek 2006: 103).

V následujícím textu si tedy ukážeme, jaký obraz Čechů a české společnosti si tato skupina Maďarů vytváří a do jaké míry v jeho utváření hrají roli stereotypy, ne-li dokonce předsudky. Dále budeme sledovat, v jakých kontextech se stereotypní představy o Česích utváří.

⁶ Obrysy tohoto obrazu sdělovali informátoři v průběhu rozhovorů, i když zřejmě s autocenzurou.

⁷ Pokud v našem textu hovoříme o Česích, mám na mysli jak Čechy, tak i Češky – rozhovory s informátory probíhaly zejména v anglickém jazyce, kde termín „Czechs“ je významově širší, obdobně jako český termín „Češi“, a tudíž obsahuje obě genderové skupiny. Samotní informátoři nijak nehodnotili chování Čechů, nebo Češek jako příznakovější, a proto je zbytečné v textu přísně diferencovat populaci dle genderové otázky.

Dotazovat se budeme jak na obecné popisy Čechů a české společnosti, tak na její typické rysy a celkové vnímání české kultury. Ve výkladu se zaměříme na reflexi jednání a chování, které tito imigranti považují za „typické“ pro jedince z české společnosti, na to, jakou skupinovou mentalitu, ustálené zvyklosti a kulturní tradice této společnosti zařazují do jejího obrazu a také jak z pozice jinakosti vnímají některé projevy její hmotné kultury, tj. českou kuchyni, české stravovací zvyklosti, oblékání a vnější úpravu vzhledu (v souladu s hodnocením stravy, oblékání a mentality jako významných etnodiferenčních znaků).

Metodika výzkumu

Primární data byla sbírána metodikou kvalitativního výzkumu. V polostrukturovaných biografických rozhovorech byly informátorům kladeny předem naformulované otevřené otázky z tematických okruhů, které se svým záběrem odvíjely od náplně grantového záměru a autorova odborného zaměření. Rozhovory probíhaly na přání informátorů především ve veřejných prostorech, jako jsou kavárny a restaurace, ale i v jejich soukromých bytech.⁸

Kritéria výběru informátorů se vážala na jejich původ a dobu příchodu do České republiky. Zásadním kritériem bylo, aby jedinec byl narozen v Maďarsku, vyrůstal zde a oba jeho rodiče byli též Maďari. Dále bylo nepominutelné, aby přišel do České republiky v období po roce 1993⁹ a pobýval na území Prahy.¹⁰ Informátoři byli vybíráni na základě techniky „sněhové koule“, a to s přihlédnutím k datům z Českého statistického úřadu pro hrubé určení velikosti maďarské cizinecké komunity a k datům z cizinecké policie ČR pro určení početnosti nově přichozích maďarských státních občanů. Přihlédnuto bylo také k tomu, aby v souboru informátorů byli zastoupeni muži i ženy. Soubor informátorů tak v konečném čísle tvoří dvacet osob ve věku od čtyřiaadvaceti do osmapadesáti let, z toho sedm mužů a třináct žen (viz tabulka 1).

⁸ Je třeba vzít v potaz možnost ovlivnění informátorů prostředím, ve kterém se během rozhovorů nacházeli. Na druhou stranu informátoři odpovídali na otevřené otázky, které byly předem naformulovány a které vycházely z několika tematických okruhů, tudíž můžeme vyloučit jednostranné orientování se informátorů na určité tematické oblasti, které by jim mohly být prostředím „vnucovány“. Pokud sami informátoři chtěli hovořit i o jiné oblasti, byl jim ponechán prostor a tento fakt byl během výzkumu zohledněn.

⁹ Vzhledem k tomu, že se u imigrantů jedná zpravidla o krátkodobé (několikaleté) pobyty na území ČR, je pro tuto skupinu typická vysoká fluktuace. V důsledku toho jsou v našem vzorku zastoupeni jednotlivci přichozí na území ČR zejména po roce 2000.

¹⁰ Pro zjednodušení celého výzkumu byl výběr informátorů proveden pouze v rámci hlavního města Prahy, což je též nutno vzít v potaz. Na základě informací vyžádaných od cizinecké policie ČR je na území Prahy k 31. 10. 2011 přítomno celkem 400 z 818 maďarských státních příslušníků žijících na území ČR (zdroj: Ředitelství služby cizinecké policie, IS CIS; sděleno na vlastní žádost výzkumníka).

Tabulka č. 1: Přehled informátorů dle iniciál, data příchodu, zaměstnání a důvodu k imigraci				
Označení informátora	Rok příchodu do CZ	Zaměstnání v ZP	Zaměstnání v CZ	Důvod odchodu ze ZP
A.F., žena, 28 let	2006	Student	Mezinárodní společnost	Získání nových zkušeností
B.W., žena, 31 let	2009	Učitelka, základní škola	V domácnosti	Manžel dostal pracovní nabídku v CZ
C.L., žena, 29 let	2007	Bankovní sektor	Cestovní kancelář	Získání nových zkušeností
D.O., žena, 29 let	2007	Architektonická společnost	Učitelka na volné noze	Za partnerem – Čech
E.N., muž, 58 let	2006	VŠ pedagog	VŠ pedagog	Meziuniverzitní výměna
E.P., žena, 27 let	2006	Student	Mezinárodní společnost	Získání nových zkušeností
F.T., muž, 29 let	2005	ZŠ pedagog	ZŠ pedagog	Za partnerkou – Češka
G.D., žena, 33 let	2006	Právník	VŠ pedagog	Za partnerem – Čech
I.W., muž, 34 let	2006	Mezinárodní společnost	Soukromník	Za partnerkou – Češka
J.V., žena, 24 let	2008	Student	Mezinárodní společnost	Získání nových zkušeností
M.T., žena, 28 let	2007	Student	Mezinárodní společnost	Za partnerem – Čech
N.Z., žena, 32 let	2002	Cukrářka	V domácnosti	Za partnerem – Čech
O.S., žena, 45 let	2004	Mezinárodní společnost	V domácnosti	Manžel dostal pracovní nabídku v CZ
P.I., muž, 36 let	2010	Mezinárodní společnost	Mezinárodní společnost	Přesun v rámci mez. spol.
P.S., žena, 39 let	2005	Mezinárodní společnost	Mezinárodní společnost	Přesun v rámci mez. spol.
R.B., žena, 36 let	2005	Psycholog	Psycholog	Za partnerem – Izraelec
R.S., muž, 56 let	1994	Novinář, překladatel	Maďarské instituce	Zastupování maďarských kulturních institucí
V.R., muž, 35 let	2008	Mezinárodní společnost	Mezinárodní společnost	Přesun v rámci mez. spol.
Z.O., žena, 35 let	2009	Mezinárodní společnost	Mezinárodní společnost	Za partnerem – Čech
Z.W., muž, 44 let	2009	Mezinárodní společnost	Mezinárodní společnost	Přesun v rámci mez. spol.

Devatenáct z nich je vysokoškolsky vzdělaných, jeden s úplným středním vzděláním, pracují vesměs v mezinárodních společnostech (zpravidla na vedoucích pozicích) nebo vykonávají práci, kde využijí znalost maďarského jazyka. Vysoká vzdělanost (většinou ekonomického či právního zaměření) a obsazenost vedoucích pracovních postů je typickým rysem migračního proudu z Maďarska. Porovnejme tuto skutečnost s tabulkou 2 (viz níže), kde ve srovnání s ostatními (výběrovými) státními příslušníky můžeme vidět typovou zaměstnanost a od ní odvislou míru vzdělanosti u jednotlivých migračních proudů. Pro státy, jako je Ukrajina či Bulharsko, je typická nízká míra vzdělanosti a práce na nekvalifikovaných, manuálních či řemeslných pozicích. Naopak u států, jako je Francie, USA, Velká Británie, ale též Maďarsko, je signifikantní vysoká vzdělanost a obsazenost zejména vedoucích, vědeckých či jinak vysoce kvalifikovaných pracovních pozic. I proto není složení našeho vzorku, ve kterém je obsaženo devatenáct vysokoškolsky vzdělaných jedinců, ničím překvapivým. Pravda, tento vzorek není zcela odpovídající, což je třeba vzít v úvahu, avšak silně koreluje s reálným stavem zachyceným úřady práce v ČR.

Délka terénního výzkumu byla s ohledem na velikost vzorku stanovena na dvanáct měsíců (leden 2010 – leden 2011, přičemž sběr primárních dat pokračuje až do roku 2012).¹¹

Při analýze dat jsem využil tzv. induktivní analýzu. Při tomto postupu jsem po první analýze začal vytvářet předběžné hypotézy, které jsem na základě dalších dat upravoval tak, aby odpovídaly co největšímu počtu možných případů analyzovaných rozhovorů. Můžeme tak výsledné teze modifikovat, aby vyhovovaly co nejvíce možným případům ve zkoumaném vzorku, případně, s ohledem na fakt, že chování a vyjadřování informátorů (v našem případě stran stereotypních představ) jsou vždy situační a relační (Hammersley and Atkinson 1995: 7), naformulovat několik možných hypotéz, resp. pohledů na českou společnost.¹²

¹¹ Podrobnější pojednání o metodice výzkumu je možné nalézt např. v Holas 2010: 613–614; Holas 2011a: 12–16. Zde volím pouze heslovité seznámení se s metodikou výzkumu s cílem neomezovat stěžejní část textu.

¹² Snahou není podat soubor generalizujících výroků, ale předestřít spektrum výpovědí či charakteristik, které se ke zkoumanému tématu váží.

Tabulka č. 2: Přehled zaměstnanosti cizinců evidovaných úřady práce												
Cizinci evidovaní ÚP podle KZAM k 31. 12. 2010												
Klasifikace zaměstnání	Ukrajina		Bulharsko		Velká Británie		Francie		Spojené státy		Maďarsko	
	Abs.	(%)	Abs.	(%)	Abs.	(%)	Abs.	(%)	Abs.	(%)	Abs.	(%)
1. Zákonnodárci, vedoucí a řídicí pracovníci	278	0,66	66	1,16	479	20,11	472	27,35	207	12,09	76	11,59
2. Vědci a odborní duševní prac.	927	2,20	367	6,48	1097	46,05	553	32,04	889	51,93	152	23,17
3. Techničtí, zdravotničtí, pedagog. prac.	903	2,14	200	3,53	585	24,56	467	27,06	537	31,37	173	26,37
4. Nižší administrativní prac. (úředníci)	717	1,70	168	2,96	129	5,42	156	9,04	44	2,57	69	10,52
5. Provozní prac. ve službách a obchodě	1480	3,51	276	4,87	34	1,43	46	2,67	18	1,05	18	2,74
6. Kvalif. dělníci v zemědělství a lesnictví	951	2,26	52	0,92	5	0,21	0	0,00	0	0,00	10	1,52
7. Řemeslníci, kvalif. výrobci, opraváři	8564	20,32	1166	20,58	25	1,05	17	0,98	6	0,35	82	12,50
8. Obsluha strojů a zařízení	3824	9,07	1138	20,08	10	0,42	9	0,52	2	0,12	52	7,93
9. Pomocní a nequalifikovaní prac.	24483	58,10	2232	39,39	18	0,76	5	0,29	9	0,53	24	3,66
0. Příslušníci armády	12	0,03	2	0,04	0	0,00	1	0,06	0	0,00	0	0,00
Celkem	42139	100	5667	100	2382	100	1726	100	1712	100	656	100

Charakteristika sledované skupiny migrující z Maďarska¹³

Imigranti z Maďarska představují mezi ostatními skupinami Maďarů v ČR skupinu *sui generis*. Vzhledem k tomu, že právě na této skupině budeme sledovat transformaci a fungování obrazu, budeme se jí věnovat podrobněji.

Pro imigranty z Maďarska je typická vysoká vzdělanost (na úrovni univerzitní; viz výše) a dobrá situovanost ve společnosti v zemi původu.¹⁴ V této sledované skupině se zpravidla objevují lidé, kteří již po ukončení školy hledali zaměstnání v mezinárodních společnostech, kteří odešli ihned po studiích do zahraničí či pracovali v různých státních a soukromých institucích. Nejintenzivnější sociální kontakty v zemi původu si budovali především v obdobném socioekonomickém prostředí, v názorově a profesně totožné skupině. Jejich přátelé tak byli vesměs kolegové z mezinárodních společností, z univerzit či lidé, kteří po studiu též odešli do zahraničí. Současnou socioekonomickou situaci v Maďarsku hodnotí s určitým despektem, především ekonomická krize měla, dle jejich názoru, ničivý dopad jak na státní ekonomiku, tak na životní standard, pracovní uplatnění na trhu práce a finanční situaci populace. Tato situace měla, jako jeden z možných faktorů, vliv na jejich odchod ze země.

Mezi důvody odchodu ze země původu, tj. z Maďarska, se nejčastěji řadí touha po získání nových zkušeností (pracovních, ale i jazykových), přemístění v rámci mezinárodních společností, u kterých byli zaměstnáni, závislost na partnerovi, který se rozhodl pracovat v ČR, a delegování do maďarských kulturních institucí či vyslání v rámci meziuniverzitních výměň. V souladu s důvodem k opuštění Maďarska volí odpovídající strategie hledání nového zaměstnání v České republice. Mezi tyto strategie patří především zaujetí vyšší pracovní pozice v mezinárodní společnosti, nastoupení na pracovní pozici, kterou si našli ještě během svého života v zemi původu, ale i hledání pracovní pozice až po příchodu do ČR.

V rámci české společnosti se zařazují opět do podobných společenských tříd jako v zemi původu (střední a vyšší střední třída¹⁵), avšak upozorňují, že si svým odchodem pomohli, třebaže pouze v rovině ekonomické. Naopak v rovině sociální, vzhledem k ochabnutí sociálních kontaktů, jsou na tom hůře.

¹³ Následující základní charakteristika naší migrační skupiny z Maďarska je syntetickým abstraktem z původní výzkumné zprávy (Holas 2011a: 24–61). Výtah uvádím pouze pro naši informovanost, aby empirická data o sledované problematice bylo možno vztáhnout na konkrétní skupinu imigrantů, Maďarů.

¹⁴ Dotazovaní jednotlivci se sami zařazovali do střední, resp. střední a vyšší střední vrstvy společnosti.

¹⁵ Podle vlastního zařazení informátorů.

Nové sociální kontakty v České republice si vytvářejí v rámci nových zaměstnání, resp. společností, kde pracují a jejichž pracovníci jsou nejčastěji také cizinci zastávající obdobný životní styl. V rámci majority jsou kontakty méně časté, vesměs kolegiálního charakteru, anebo jde o přátele jejich partnerů – Čechů. Sociální kontakty imigrantů se mj. vyznačují určitou účelovostí; některé přátelské vztahy v ČR imigranti hodnotí jako uměle vytvořené, využívají je při volnočasových aktivitách, nicméně skutečné přátelské sepětí s nimi necítí. Pokud si vytvářejí sociální kontakty uvnitř maďarské menšiny, poukazují na diverzitu menšiny, která pramení z historických souvislostí a kterou determinuje státní příslušnost. Příchozí z jednotlivých států drží více pospolu. Migrační proud z Maďarska představuje v tomto ohledu zcela unikátní uskupení, které má tendenci se separovat jak od majority jako takové, tak i od ostatních skupin maďarské menšiny (slovenské, rumunské, ukrajinské i české).

Ačkoliv sociální kontakty v Maďarsku po jejich odchodu ochably, snaží se je udržovat, vesměs skrze moderní komunikační prostředky (internet, telekomunikace ad.). Vazby na Maďarsko udržují též pravidelnými návštěvami rodiny a přátel, a dokonce i zvaním svých přátel a rodin do České republiky.

Mezi nejčastější problémy spojené s vlastním etablováním v České republice řadí imigranti z Maďarska neznalost českého jazyka. V této otázce se však z migrační skupiny vydělují ti, kteří neplánují v České republice zůstat natrvalo, a tudíž ani nemají tendenci si osvojit český jazyk. Hlavní město tak shledávají jako prostor, kde není znalost českého jazyka potřebná, a vzhledem k tomu, že pracují v mezinárodních společnostech, nepotřebují jej ani ke své práci. Druhou skupinu tvoří ti, kteří plánují se v ČR usadit natrvalo, ať už díky partnerovi či lepším socioekonomickým podmínkám. V návaznosti na tuto skutečnost si stěžují na jazykové indispozice a snaží se si český jazyk osvojit, buď z důvodu lepšího uplatnění na pracovním trhu, nebo i kvůli vlastním dětem, aby se mohly také jazyk naučit a měly život v ČR jednodušší. Ačkoliv zemi původu opustili a návštěvy, ač v určité periodicitě, nejsou příliš časté, mnohdy se ukazuje, že nemají pocit vyčlenění z maďarské společnosti, ba naopak, svůj odchod považují spíše za dočasný a počítají s tím, že se v budoucnu do své země navrátí (to platí především pro expatrianty¹⁶).

¹⁶ Termín „*expatriant*“ (*vystěhovalec* – vychází z latinského *expatriatus*; do českého jazyka odvozeno dle vzoru *repatriant*; NESouvisí s termínem *patriot* = *vlastenec*) je označením pro tu skupinu lidí, kteří opouští rodnou zemi převážně na několik let, aby využila svého potenciálu a pracovních zkušeností v pobočce mezinárodní společnosti, resp. její dceřiné společnosti. Pro tuto skupinu lidí je charakteristické, že svoji zemi neopouští natrvalo, nýbrž na několik let s výhledem na návrat zpět. Nejpřipravenější

Obraz české společnosti pohledem imigrantů z Maďarska

Jak Maďaři pohlíží na českou společnost? Co považují za její typické rysy a jak celkově vnímají českou kulturu? V našem výkladu se zaměříme a) na jednání a chování, které imigranti z Maďarska považují za „typické“ pro jedince z české společnosti, b) na ustálené zvyklosti a tradice, které zařazují do obrazu české společnosti, a c) na jinakosti české kuchyně, českých stravovacích zvyklostí a módního image Čechů.

Obecná charakteristika české společnosti

Začneme obecnou charakteristikou české společnosti, tj. tím, jaké vlastnosti a stanoviska imigrantům z Maďarska vytanou na mysli, pokud mají „charakterizovat českou společnost“ a vyjádřit „vlastní názor na Čechy“.

Informátoři poukazovali na uzavřenost české společnosti; Češi si podle nich udržují od cizinců distanc a nejsou přístupní kontaktu. „Češi jsou docela chladní, udržují si odstup. Zvláště když se neznáte, jsou dokonce nepřijemní. Ale když se potom poznáte více, skamarádíte se, zjistíte, že jsou hodní ... ale je to těžký se s nimi právě seznámit. Když jste cizinec, o to je to horší, na ty jsou spíš hodně nepřijemní. Oni si většinou myslí, že každý cizinec je turista a ty nemají moc rádi ...“¹⁷ „... jsou jiní než Maďaři ... nejsou tak otevření a myslím, že si víc udržují odstup.“¹⁸ Zdůrazňují dále skutečnost, že vytvořit si přátelské vazby s Čechy je záležitostí dlouhodobou a ne vždy snadnou s ohledem na jazykové bariéry. „Oni mají sklon být takoví konzervativnější než Maďaři, jsou uzavřenější a drží si odstup ... uzavírají se do sebe. Pro mě není třeba jednoduchý udělat si přátele ... já jsem hodně otevřená, ale tady to je pak těžký si někoho najít jednak kvůli mému charakteru a taky kvůli jazyku, protože tady moc lidí neumí dobře anglicky, hlavně ta starší generace, stydí se mluvit, tak se radši drží stranou a moc nekomunikují ... a než se tady opravdu spřátelíte, tak to trvá strašně dlouho, to je vždycky doba, než si začnete tykat a přátelit se. Nerozumím tomu,

je tento fenomén především u jedinců pocházejících z USA, Anglie či Francie, ale jak můžeme vidět, výjimkou nejsou ani jiné země, vč. Maďarska. Cílová země tak nepředstavuje místo, kde by se chtěli usadit, čemuž odpovídá i styl jejich života, toliko charakteristický pro skupinu expatriantů. Je zcela transparentní, že kultura a jazyk cílové země pro ně nepředstavuje atribut, který by si chtěli osvojit, ba spíše naopak – v drtivé většině případů si tito lidé vytváří vlastní sociální sítě mezi dalšími expatrianty, udržují si vlastní (výchozí) kulturu, neprojevují snahu o integraci do majoritní společnosti ani potřebu pronikat do sociálních sítí zdejších obyvatel; nadále si udržují vazby na zemi původu.

¹⁷ Výrok informátora Z.W., muž, 44 let.

¹⁸ Výrok informátora C.I., žena, 29 let.



Maďarský bál na svátek sv. Kateřiny, Teplice. Foto J. Holas, 2010.

proč prostě neřeknou, tak pojď na kafe, probereme, jak se máme. Ne, to oni prostě neudělají.¹⁹ Kromě jazykové bariéry je to tedy uzavřenost české společnosti, která dle informátorů způsobuje, že nemají příliš mnoho – pokud vůbec – přátel v rámci majority.

Poukazují rovněž často na jazykové indispozice příslušníků majority. Českou společnost, resp. starší generaci české společnosti vidí jako jazykově (pokud hovoříme o jazyce anglickém, jimi pojímaném jako jazyk mezinárodní) dostatečně nevybavenou a zdůrazňují všeobecný ostych Čechů používat anglický jazyk, ať už z důvodu, že jej neovládají, či se necítí natolik schopní, aby mohli vést v tomto jazyce diskusi. „Jo, ono se říká, že obvykle jsou Češi uzavření, že nejsou moc přátelští, že si od cizinců drží odstup ... zase ale ti, co umí anglicky, ti jsou otevřenější, ale ti, co neumí, tak jsou taková uzavřenější, nechtějí se moc stýkat.“²⁰

¹⁹ Výrok informátora Z.O., žena, 35 let.

²⁰ Výrok informátora E.P., žena, 27 let.

V této souvislosti je také vyzdvihována česká literatura, především ta, která určitým způsobem „popisuje“ českou mentalitu. „... Maďaři si myslí, že Češi jsou takoví ironičtí a mají dobrý smysl pro humor, což ukazuje dobře Švejk nebo Hrabal, což jsou takové fenomény v Maďarsku.“²¹ Je otázkou, do jaké míry může tato literatura (i ostatní informační zdroje) determinovat utváření obrazu o české společnosti u Maďarů v Maďarsku; nicméně určité indicie napovídají, že naši Maďaři se prostřednictvím nejrůznějších zdrojů, převážně literatury, informovali o Čechách a o místní kultuře a následně měli možnost po příchodu do České republiky svůj obraz upravit v souladu se svými zkušenostmi. Abychom mohli říct, do jaké míry, a pokud vůbec tento jejich obraz prošel nějakou proměnou, musíme se ještě dále ptát po typických znacích Čechů.

Obraz „typického Čecha/Česky“

Co je pro informátory „typicky české“, resp. „jaké typické znaky přiřazují příslušníkům české společnosti?“

Ve výročích se opět opakuje obraz Čecha/Česky coby uzavřeného jedince, s nímž vytvoření přátelského pouta je otázkou dlouhodobé komunikace. Typické jsou pro ně také jejich sportovní aktivity.

a) Informátoři popisují český lid jako lid ryze sportovně založený, ne však nijak profesionálně, nýbrž na volnočasové úrovni. „... (Češi) jsou sportovci, ale ne moc na vysoké úrovni, spíš jako na té relaxační, že to dělá každý. A myslím, že víc peněz utrací za sportovní aktivity ... za ty rodinné aktivity, sporty, dají hodně peněz.“²² „... Češi rádi jezdí ven, mimo Prahu, rádi sportují, chodí po horách, jezdí na lodích a tak. Je tu hodně sportujících. Maďaři třeba tohle tolik nedělají.“²³

b) Zdůrazňují zálibu Čechů v trávení víkendů na chatě mimo město, což je informátory často opakovaný aspekt. „...Češi taky jezdí hodně na chaty o víkendech. Na kolech jezdí a tak, ale hlavně ta chalupa.“²⁴ „No určitě rád chodí do přírody („typický Čech“), hlavně turistika. Je z Prahy. Má chatu někde za Prahou, je obvykle nápomocný, ale nápomocný jen tehdy, pokud vás zná ... pokud vás nezná, je chladný a nepříjemný.“²⁵

c) Českou společnost považují za vzdělanou a Čechy za vzorné pracovníky. „Myslím, že obecně jsou docela v pohodě, jedná se s nimi lehce ... řekla bych, že

²¹ Výrok informátora R.S., muž, 56 let.

²² Výrok informátora O.S., žena, 45 let.

²³ Výrok informátora E.P., žena, 27 let.

²⁴ Výrok informátora E.P., žena, 27 let.

²⁵ Výrok informátora A.F., žena, 28 let.

jsou pracovití ... a taky jsou dobře vzdělaní.“²⁶ „... a občas jsou někteří chytří, takoví vynalézaví, když se podíváte, jak je země rozvinutá, tak to je vidět.“²⁷

d) Popisují Čecha jako neupřímného, sebestředného člověka, který preferuje nekonfliktnost a není příliš zručný ve vaření. „... („typický Čech“) neříká, co si myslí, je pro něj důležité zjišťovat, že má vše pod kontrolou a vše je v pohodě, myslí si, že nedělá chyby, a taky se nechce učit nic nového, protože si myslí, že všechno ví a zná ... ale je to v pohodě chlápek, rád se ke všemu přidá, rád dělá plány, dohodnete se s ním ... nerozumí jídlu, nevaří, když už, tak vaří jednoduchá jídla jako lečo. A myslí si taky, že je hrozně důležité, co si o něm druzí myslí.“²⁸

e) Čechům vytkávají jistou dávku ironie a cynismu, zřetelnou především v komunikaci s cizinci, kteří – ne příliš znalí místní kultury – vnímají tyto aspekty české mentality citelně. „Tohle dělají speciálně Češi, to je jejich mentalita, jejich vlastnost ... oni nedůvěřují cizincům, jsou ironičtí a cyničtí, vzdalují se od ostatních ... jsou taky hodně neupřímní ...“²⁹ Za typický „symbol“ českého cynismu a smyslu pro ironii pak považují sochu svatého Václava v pasáži pražské Lucerny od umělce Davida Černého³⁰ „... to když jdete do té Lucerny a vidíte tam toho otočeného koně vzhůru nohama, to je typický znak Čechů, tohle symbolizuje tu jejich ironii a cynismus.“³¹ Češi představují jeden z mála národů, který se podle maďarských informátorů dokáže vysmívat téměř čemukoliv.

Reflexe komunikace s majoritní společností

V souvislosti s poukazováním na uzavřenost české společnosti bychom se měli také tázat, jak tito naši imigranti z Maďarska hodnotí „samotnou komunikaci s majoritou“.

Na komunikaci s majoritou, tj. s Čechy, pohlíží jako na lehce problémovou. Upozorňují především na jazykové bariéry, které vedou ke vzájemnému nepochopení a vzniku nepříjemných situací. „Měla jsem pár problémů s místem, kde si třeba kupujete lístky do metra, nebo v lékárně ... člověk mluví na ně anglicky, oni nic, mlčí, tak mluvíte dál a koukají na vás divně. A pak jsou nepříjemní. Nebo jsem jednou nakupovala v lékárně recept od doktora, co jsem měla, ona řekla nějaký blablabla, nevím co, a udělala takový hnusný obličej a pak se ptala, nevím

²⁶ Výrok informátora O.S., žena, 45 let.

²⁷ Výrok informátora A.F., žena, 28 let

²⁸ Výrok informátora R.B., žena, 36 let.

²⁹ Výrok informátora E.N., muž, 58 let.

³⁰ Sv. Václav jedoucí na mrtvém koni.

³¹ Výrok informátora E.N., muž, 58 let.

na co, tak říkám, že ji nerozumím a ona na mě začala mávat rukou ať jdu pryč.“³² Představy o české společnosti, která je slabě vybavená znalostí anglického jazyka, jsou u maďarských imigrantů zakořeněny. Přesto je rozlišována jazyková situace v Praze a v malých městech. „... v menších městech je problém se domluvit anglicky, tam je problém se domluvit na rozdíl od Prahy, kde mluví (anglicky) celkem hodně lidí a člověk nemá problém se tu domluvit s někým.“³³

Další limitou vzájemné komunikace je podle těchto imigrantů z Maďarska odstup, který si Češi udržují od druhých: „Myslím, že jsou hodní a otevření, ale jen když jste přátelé ... když je někam pozvete, to trvá hrozně dlouho, než se skamarádíte.“³⁴ Přes svou uzavřenost jsou ovšem Češi shledáváni jako lidé formálně zdvořilí. „Jako jsou ale rozhodně zdvořilí. Když nemluvíte česky a když oni vidí, že někdo nemluví česky, tak se snaží být ještě víc zdvořilí, to oni vždycky na cizince.“³⁵

V rozhovorech často také zaznívaly připomínky k rozdílům ve zdvořilostních strategiích a ve způsobu komunikace. Často se opakovala reflexe používání formálního a neformálního stylu řeči.³⁶ V čem tedy podle informátorů „spočívá rozdíl mezi Čechy a Maďary v oblasti verbální komunikace“ a „v čem je tato komunikace v Čechách jiná“?

Českou společnost popisují jako převážně zdvořilou a dodržující formální ráz jazykové komunikace. „Maďaři nepoužívají vykání tak striktně jako Češi. Tady slyšíte, že si dva lidé, co jsou mladí, ale neznají se, tak si vykají. Ale to my nepoužíváme, třeba v obchodním styku jo, ale ne takhle a tolik jako Češi.“³⁷ Tyto charakteristiky vychází především ze srovnání způsobu komunikace v Maďarsku a České republice.³⁸ Mnohdy je pro naše informátory až zarážející situace, když si věkově rovnocenní lidé navzájem vykají v obchodech, restauracích či na veřejných místech. Registrují, že Češi jazykovou komunikaci podřizují prostředí, a respektují místa, kde je preferován formální styl komunikace. „Oni si udržují

³² Výrok informátora N.Z., žena, 32 let.

³³ Výrok informátora P.I., muž, 36 let.

³⁴ Výrok informátora O.S., žena, 45 let.

³⁵ Výrok informátora O.S., žena, 45 let.

³⁶ Tedy používání „vykání“ a „tykání“; za povšimnutí také stojí skutečnost, že informátoři nezminili absenci vykání v množném čísle v českém jazyce, které v maďarském jazyce existuje.

³⁷ Výrok informátora Z.W., muž, 44 let.

³⁸ Vzhledem k tomu, že maďarština a čeština patří z hlediska jazykového úzu do stejné skupiny, tzv. sprechbundu, je možné porovnávat frekvenci tykání a vykání, aniž bychom se dopouštěli přílišného zjednodušování této jazykové otázky – význam vykání a tykání a jeho používání je v těchto jazycích *de facto* totožný, ač se liší samotná frekvence, o které informátoři hovoří a na kterou sami poukazují.



Prodej ručně vyrobených dřevěných misek, Karlovy Vary. Foto J. Holas, 2010.

odstup i mezi sebou ... já vám můžu říct příklady ... třeba u nás (v Maďarsku) lidi, co jsou ve stejném věku, tak si tykají ... třeba v obchodu, když tam přijdou, tak si řeknou ahoj, neříkají dobrý den ... tady jsem viděla, že to je jiný.³⁹ Z této skutečnosti může také vycházet hodnocení české společnosti jako uzavřenější a nepřístupnější, neboť informátoři zdůrazňují dlouhodobost vytváření přátelského vztahu a prvotní udržování distance od cizích. Naopak poukazují na praxi v Maďarsku, kde jsou lidé, podle jejich názoru, více otevření, přístupnější kontaktu, a navázání přátelských vazeb tam není tak složité a dlouhodobého rázu jako v ČR. „Zpočátku bylo toto používání pro mě v Čechách strašné, protože když mluvíme s někým, kdo je ve stejném věku, tak mu říkáme ty. My v Maďarsku vůbec nepoužíváme mezi lidmi stejného věku vykání ... když potkám někoho na ulici a chci se ho na něco zeptat, tak mu hned tykám. Stejně jako když jdu do obchodu a je tam mladý člověk, tak si normálně řekneme ahoj, ne dobrý den

³⁹ Výrok informátora C.I., žena, 29 let.

... prostě to nepoužíváme tolik jako Češi. Češi jsou v tomhle daleko zdvořilejší, používají to daleko více.“⁴⁰

Srovnání české a maďarské společnosti

Porovnání české a maďarské společnosti budeme sledovat na třech ukazatelích: na prožitku prvotního šoku, na neobvyklých rysech spatřovaných v české společnosti a na kulturní realitě české společnosti, která je pro maďarské imigranty obtížně akceptovatelná.

Mezi nejviditelnější aspekty české společnosti, které většině nově příchozích z Maďarska z naší sledované skupiny připravily „překvapení“, patří bezezporu chování personálu v restauracích a obchodech. „No, ten zákaznický servis v restauracích, protože to je těžké říct, ale oni kolikrát nejsou moc příjemní ... v Maďarsku je ten servis hodně dobrý, ale tady je to kolikrát nepříjemné.“⁴¹ Ačkoliv přátelé, kolegy či lidi na ulici většinou hodnotí jako zdvořilé, mnohdy i nápomocné, obsluhu v restauracích popisují naopak jako neochotnou a na špatné úrovni (opětovně ve srovnání s Maďarskem). Tyto názory zpravidla vyplývají z vlastní špatné zkušenosti v restauracích, kdy se je pokusili okrást či se k nim chovali nepříjemně. „Hlavně to chování, jak vás třeba obsluhují. Občas jsou nepříjemní ... stalo se mi, že třeba doslova přede mě hodili pivo na stůl, a když jsme šli s přáteli večer do restaurace, tak nás chtěli ošidit, naučtovali nám kolikrát vysoké spropitné nebo nám něco účtovali vícekrát a pak to obhajovali tím, že spropitné není v ceně a že se účtuje, a byli hodně nepříjemní ... oni to od cizinců očekávají, ale od Čechů ne, ten můj kolega vůbec nedává nic, já když nedám, tak to po mě chtějí.“⁴²

Šokující pro ně je i záliba Čechů v ironii. „Nejvíc mě šokovala ta jejich ironie. Nikdy jsem nevěděl, jestli si dělají srandu, nebo mě opravdu posílají někam. Když mi něco říká Rus, je mi jasný, co chce. U Čechů to kolikrát nevím ani dneska. A to není zdvořilostní chování jako u Francouzů, tohle je prostě ironie.“⁴³ Pro nově příchozí je tato skutečnost mnohdy zarážející a přivádí je do rozporuplných situací, kdy si nejsou jisti, zda komunikaci onen člověk myslí vážně, či se jedná pouze o čiré ironizování skutečnosti.

Česká společnost je pro informátory typická nejen zálibou ve víkendových pobytech na chatách mimo město, ale také návštěvami pohostinských zařízení, především hospod, a pitím piva. Zejména oblibu pít piva hodnotí jako až

⁴⁰ Výrok informátora J.V., žena, 24 let.

⁴¹ Výrok informátora E.P., žena, 27 let.

⁴² Výrok informátora A.F., žena, 28 let.

⁴³ Výrok informátora E.N., muž, 58 let.

nepřirozeně nadprůměrnou. „Co pro mě bylo hrozně šokující, že tady lidi musí každý den pít minimálně jedno pivo ... je to hrozný, je to hrozně neobvyklý. Samozřejmě jsou v Maďarsku lidé, co pijí i častěji, ale tady je pivo jako voda. Dokonce i v obchodech je to levnější než voda.“⁴⁴

V souvislosti s kulturním šokem jsem zaznamenal reakce na styl oblékání, resp. na vnější úpravy vzhledu Čechů, na českou kuchyni a na chování a jednání Čechů. Pro informátory představují jedny z nejtransparentnějších oblastí etnodiferencujících znaků ve srovnání s Maďarskem. Budeme tedy sledovat, „jaké jsou rozdíly v oblékání a úpravě vzhledu“, „jaké jsou rozdíly v české a maďarské kuchyni“ a „jaké jsou rozdíly v chování Maďarů a Čechů.“ Rozbor jednotlivých rovin nám dovolí vysledovat další charakteristiky, které Maďari připisují české společnosti, a budeme tak moci zformulovat podrobnější podobu utváření obrazu o Čěších.

Ve stylu oblékání a úpravě vzhledu je česká společnost vnímána méně pozitivně než maďarská.

a) Především je často zdůrazňován fenomén „ponožek v sandálech“. Pro naše informátory – Maďary, stejně jako pro další občany států jihovýchodní Evropy, je tato „osobitost“ nejen nepřijatelná, ale i směšná.

b) Češi jsou vnímáni jako lidé, kteří se méně zajímají o módu a mají horší vkus ve výběru a kombinaci oblečení než Maďari. „Já si vzpomínám na jednu příhodu z léta, která ukazuje, co je pro Čechy velmi typické a pro cizince strašné, ale i směšné zároveň. A to bylo, když jsme viděli, že muži nosí sandály s ponožkami. To bylo hrozný. V Maďarsku tohle není tak vidět jako tady ... mladí lidé už zde chodí dobře oblékáni, stejně jako mladí lidé v Maďarsku, ale starší generace je tady na tom hůře. Taky maďarské ženy chodí hezky oblékané, jsou více módní.“⁴⁵

c) Čechům je také vytýkána absence smyslu pro volbu vhodného oblečení k dané příležitosti. Podle informátorů se Češi oblékají stále stejně, ať už se jedná o jakoukoliv příležitost, a nedbají na potřebu volby vhodného oblečení odpovídajícího určité příležitosti. „Maďari se víc starají o to, co nosí. Ono oblečení je hodně podobné, ty obchody, co jsou v Maďarsku, jsou i tady, ale co je jiné, nebo takové nepochopitelné pro mě, že tady, když jdete do divadla, tak na takovéto akce chodí Maďari oblékáni elegantně, ale Češi, když jdou do divadla, tak jsou oblečení úplně normálně. To už musí něco být, aby se oni oblékli elegantně, třeba svatba, jinak ne.“⁴⁶

⁴⁴ Výrok informátora M.T., žena, 28 let.

⁴⁵ Výrok informátora J.V., žena, 24 let.

⁴⁶ Výrok informátora P.S., žena, 39 let.

d) Mladší generaci je sice připisována snaha o sledování módních trendů a snaha se vhodně oblékat, avšak starší generace je stále vnímána jako nezajímající se o módu, resp. postrádající vkus a smysl pro módnost.

e) Informátoři také zaznamenali, že Češi ne vždy kladou takový důraz na „značkové oblečení“. Naopak maďarská společnost se podle nich vyznačuje sklony k manifestování svého společenského postavení a materiálního zaopatření právě skrze oblečení, resp. kvalitu a cenu tohoto oblečení. „Maďarské oblečení je podobné jako slovenské, musí to být značkové, společnost musí vidět, že my na to máme. Češi jsou jiní, ti jsou víc alternativní.“⁴⁷

Českou kuchyni, resp. stravovací návyky Čechů, vnímají jako poněkud jednotvárnou, stereotypní a vysoce kalorickou. „To je zásadně rozdílné (česká kuchyně). Nesnáším české jídlo, je moc těžké, moc takové tradiční, hodně takové, no mě prostě přijde, že tady existují čtyři základní ingredience, a to se dává do všeho a pořád se to točí ve všech jídlech. Hlavně tady prostě je maso, hodně knedlíků a k tomu omáčka. V Maďarsku to je jiné, tam je ta nabídka pestřejší, máte více na výběr, více je to jídlo zdravé.“⁴⁸ Podle jejich názoru převažují v české kuchyni kalorická jídla, chudá na zeleninu, s převahou masa, omáčky, knedlíku. Obecně pak je Čech/Češka vyobrazen/a jako člověk, který se příliš nevyzná ve vaření, není schopen používat různorodé suroviny či koření a je orientovaný na nákup nekvalitních potravin. „Ono to nemá žádný koření, samé maso, lidi si tu kupují nekvalitní potraviny, to vidíte v supermarketech, co tam prodávají za nekvalitní jídlo. Restaurace jsou taky hrozný, dříve tady ani člověk nenašel pomalu restauraci, kde by do polívky nedávali magi. Opravdu hrůza ... myslím, že Češi jídlu prostě nerozumí.“⁴⁹ Naopak maďarská kuchyně je představována jako bohatá na zeleninu a pestrá. „Hrozně tu postrádám některé druhy jídla, teda spíš hlavně tu zeleninu. V české kuchyni se nejí moc zelenina jako v maďarské. Ona celá ta kuchyně je taková hlavně omáčka, maso, knedlík nebo rýže nebo co já vím, že oni pořád dělají bramboráky a tak ... chleba je takový tmavý, těžký. My máme světlý, nadýchaný.“⁵⁰

V reflexi osobitých mentalit maďarské a české společnosti měli informátoři porovnat rozdíly v chování u společnosti maďarské a české.

Problematiku reflexe chování, resp. styku s jednotlivci české společnosti můžeme sledovat v několika rovinách. Jednak v obecném pojetí povahových rysů společnosti, kdy jsou Češi vykreslováni jako pozitivněji naladěný národ, který si

⁴⁷ Výrok informátora G.D., žena, 33 let.

⁴⁸ Výrok informátora Z.O., žena, 35 let.

⁴⁹ Výrok informátora Z.W., muž, 44 let.

⁵⁰ Výrok informátora P.I., muž, 36 let.



Iglice – spolek zajišťující dětské programy pro maďarskou menšinu v Praze, víkendový pobyt. Archiv Iglice, 2011.

žije relativně v dobrých podmínkách a nemá tolik starostí. Češi jsou vnímáni jako uvolnění lidé s optimistickým přístupem k životu. „... Maďaři jsou hodně pesimisti a negativní. Skutečně, tohle na Češích moc nevidím ... Češi jsou mnohem příjemnější, protože život tady je lepší, necítí se tak mizerně. Maďarsko, celá ta země i lidé jsou smutní, pořád tam něco povídají, to je jako že já chci pryč, pomoz nám, jsou nepříjemní, řeší pořád politiku, budoucnost.“⁵¹ Ve srovnání s Čechy jsou Maďaři nahlíženi jako pesimisté frustrovaní: a) z ekonomické situace v zemi, b) z historických osudů své země a c) ze stavu politiky. Na to navazuje hodnocení české společnosti jako společnosti uvážlivých lidí, chovajících se poklidně, ne příliš emocionálně. „Maďaři jsou takoví hlasitější a hlučnější. Češi zase jsou klidnější. Maďaři, ti se pořád hádají, hlavně o politiku a minulost, ale pořád něco. Přejde maličkost a pořád se hádají. Pak jsou ale zase kamarádi a nic se neděje. Tady nic takového neexistuje. Můžete se tady pohádat jen jednou, a pak tím člověk ztratí kamaráda. Takový z toho mám pocit. Maďaři se naopak více hádají a pak se více k sobě mají.“⁵²

⁵¹ Výrok informátora N.Z., žena, 32 let.

⁵² Výrok informátora G.D., žena, 33 let.

Maďaři jsou tedy ve srovnání s Čechy prezentováni jako lidé stále si stěžující na politické, historické či ekonomické problémy, které jsou často ohniskem hádky, Češi pak jako národ umírněný, klidný a rozvážený. „Češi nejsou takoví pohodoví jako Maďaři. Ano, nejsou, protože třeba na hřišti si všichni rodiče hlídají svoje děti, aby se příliš nemíchaly s těma ostatníma, s těma mýma dětma. Oni říkají, tohle je tvoje a tamto je jeho, to není tvoje a na to sahat nemůžeš. Ale my tohle máme jiné, tohle neřešíme. Každý si tam může přeci půjčit, co chce.“⁵³ Na tomto výroku vidíme jinaké hranice soukromí ve společnosti české a společnosti maďarské; v maďarské společnosti jsou meze soukromí širší než u společnosti české, kde je soukromí vztaženo pouze na úzký okruh jedinců. Opět se potvrzuje představa české společnosti coby společnosti uzavřené, ne příliš komunikující a udržující si odstup od cizích lidí. „Maďaři jsou víc přátelští, více otevřenější. I na prvním setkání se už chovají otevřeněji, přátelštěji než Češi. Zato Češi si drží odstup dlouho.“⁵⁴

Reflexe socioekonomického rozvrstvení české společnosti

Viděli jsme, že si naši informátoři – imigranti z Maďarska stěžují jak na pesimistické nálady maďarské společnosti, tak na ekonomickou krizi a velkou nezaměstnanost v Maďarsku. Českou společnost hodnotí jednak ze socioekonomických aspektů, jednak z hlediska místa, které v ní zaujali.

Z hlediska socioekonomické diverzity české společnosti je zřejmých několik důležitých aspektů. Českou společnost informátoři vnímají jako jinak sociálně rozvrstvenou. Především zdůrazňují dominantní postavení střední třídy, která zahrnuje většinu obyvatelstva. „Já si myslím, že ta střední třída je daleko širší než v Maďarsku. Tady je daleko více střední a také více bohatých, ale moc to neukazují, že mají peníze. Zase Maďaři, když už mají peníze, tak je ukazují. Ale je tam plno chudých lidí, protože tam ta ekonomika upadá. Ta střední vrstva je tady docela stabilní a široká.“⁵⁵ Na základě tohoto aspektu připisují České republice lepší finanční zabezpečení populace, než je tomu u společnosti maďarské, kde je, podle jejich názoru, více chudých lidí a také daleko větší procento lidí bez domova. „Tady je ta střední vrstva širší, jsou tu taky samozřejmě lidi bohatší jako kníže Schwarzenberg, který není zbohatlík přes restituci, ale jsou tu i jiní, takový majitel PPF ... prostě co jsou hyper bohatí, ale přeci jen ta střední vrstva je širší a větší než

⁵³ Výrok informátora B.W., žena, 31 let.

⁵⁴ Výrok informátora C.I., žena, 29 let.

⁵⁵ Výrok informátora O.S., žena, 45 let.

v Maďarsku ... není tady tolik chudých jako v Maďarsku ... tam jich za posledních let strašně přibýlo.“⁵⁶ Tuto skutečnost připisují ekonomické krizi a špatnému ekonomickému stavu Maďarska. Mnozí z nich reflektují toto rozvrstvení na základě lidí, které potkávají v každodenním životě a které popisují prostřednictvím stereotypních představ. Sami se mezi ně též zařazují – hovoří o většině populace jako o střední vrstvě, která chodí často na pivo, potkávají je v hospodě, na ulicích, v zaměstnání. „Většina lidí, co znám, je střední třída ... většinou kolem mě jsou normální lidé, co chodí do hospod a restaurací, nejsou nijak bohatí ... ty, co znám, jsou z té střední třídy prostě, jsou si podobní, pijí všichni pivo a chodí do stejné hospody, a to je hezký ... ale třeba v Budapešti je daleko více bezdomovců než v Praze ... tam jsou všude, v metru, na nádraží, venku ... všude.“⁵⁷

Reflexe Čechů/Češek a české společnosti je do značné míry zkreslena tím, jaké lidi Maďaři v každodenním životě potkávají. Na základě zkušenosti s nimi pak generalizují. Názory stereotypního charakteru jsou pro ně směrodatné a skrze ně nahlížejí společnost jako celek. Nelze ovšem vyloučit, že reflexe je i výsledkem zkušenosti s méně rovnostářskou maďarskou společností, v níž příslušnost k sociální vrstvě vyžaduje určitý životní styl a vnější atributy tohoto stylu. „... Češi jsou jiní než Maďaři. Ne že by byli postmaterialističtí, to ještě ne, ale jsou tady daleko více alternativní lidé.“⁵⁸

Závěr

Česká společnost je našimi informátory – pocházející z migrační skupiny z Maďarska – vesměs vnímána jako společnost uzavřená, která si od cizinců udržuje značný odstup, především v oblasti přátelských vazeb. Tato skupina prezentuje Čechy jako lidi, pro něž je typický určitý distanc vůči nově příchozímu, distanc, který teprve po dlouhé době revidují. Za typickou vlastnost Čechů označují velkou dávku ironie a cynismu, kterou spatřují jak v komunikaci s ostatními, tak i ve způsobu chování, a dokonce i v umění a literatuře.

V souvislosti s komunikací tato skupina Maďarů hodnotí českou společnost jako zdvořilou, dokonce až příliš formální, co se týče používání formálního a neformálního stylu mluvy. Z hlediska jazykových dovedností dělí českou společnost na dvě části – na starší generaci, která není příliš jazykově zdatná, a na generaci mladší, u které jsou jazykové schopnosti na vyšší úrovni.

⁵⁶ Výrok informátora R.S., muž, 56 let.

⁵⁷ Výrok informátora J.V., žena, 24 let.

⁵⁸ Výrok informátora G.D., žena, 33 let.

Mezi charakteristiky, které obecně Čechům připisují, patří záliba ve volnočasových aktivitách, především v relaxačním sportu a víkendových pobytech na chatách mimo město. V oblasti oblékání a vnější úpravy vzhledu je česká společnost hodnocena jako spíše konzervativní a mírně opožděná za tou maďarskou. Kontrastuje především starší generace, co se týče vkusu pro výběr oblečení. Mimo to je Čechům vytykána neschopnost volby oblečení přiměřeně vhodného k události, které se účastní (do divadla se oblékají neformálně atd.).

Česká kuchyně je hodnocena jako monotónní, stále se opakující ve složení základních pokrmů – maso, omáčka, knedlík; typická svou tučností a kaloričností, chudá na zeleninu. Co se týče stravování, Češi nejsou dobrými kuchaři a nekupují kvalitní potraviny – spokojí se mnohdy s těmi nekvalitními. Naopak, pokud jde o nálady panující ve společnosti, jsou Češi viděni jako optimističtější než Maďari, kteří jsou ve srovnání s nimi hodnoceni spíše jako frustrovaní ze současného stavu ekonomiky a také z dějinného vývoje své země.

V porovnání s maďarskou společností je sociální struktura české společnosti více rozvrstvená, dominantní postavení v ní zaujímá poměrně široká střední třída. Informátoři také zdůrazňovali nepřilíšnou početnost chudých a lidí bez domova, kterých je v Maďarsku neúměrně více.

Někteří poukazovali na znalosti literatury pojednávající o naturelu české společnosti (Švejek, resp. díla J. Haška, B. Hrabala aj.), na jejichž základě si mohli již za dob života v Maďarsku vytvořit určitý obraz o Čechách jako takových. Některí, na druhou stranu, nedisponovali před svým příchodem žádnými konkrétními informacemi o české společnosti, ač samozřejmě jisté představy si mohli vytvořit na základě médií či ve společnosti přetrvávajících stereotypních pohledů na Čechy, resp. Českou republiku. Jakmile svoji zemi opustili a přišli do České republiky, měli možnost se ve svém přesvědčení utvrdit, či naopak svůj názor na Čechy upravit ve shodě s vlastní zkušeností života v majoritním prostředí ČR. Každopádně můžeme konstatovat, že některé představy získané z literatury (Češi, kteří se všemu a všem vysmívají) si našly svá potvrzení ve shodě se získanými zkušenostmi imigrantů v Čechách.

Na naši otázku o obrazu Čecha u této skupiny informátorů – Maďarů můžeme konstatovat následující: obraz Čecha, který prezentují, je v základě obrazem *rezonančním*, opřeným o krásnou literaturu (např. B. Hrabal, J. Hašek). Tento základní obraz si vesměs s sebou přinesli z Maďarska. Na základě vlastní zkušenosti tento obraz částečně doplňují o nové aspekty. Základní segmenty tohoto obrazu, které si s sebou přinesli, rozvíjejí a obohacují o nová fakta, která původní obraz v jejich pojetí potvrzují.

JAKUB HOLAS studuje obecnou antropologii na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, svou odbornou práci orientuje na studium adaptačních strategií a strategií uchovávaní národního vědomí etnických menšin v ČR. Zabývá se dále problémy etnických obrazů, stereotypů a předsudků a jejich fungování v majoritní/minoritní společnosti. V současnosti se specializuje na problematiku maďarské menšiny v její sociální a kulturní diverzitě. Kontakt: holasjakub@gmail.com.

Použité prameny a literatura

Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů

Zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů

Hammersley, Martyn – Atkinson, Paul. 1995. *Ethnography*. New York: Routledge.

Holas, Jakub. 2010. „Maďarská menšina v České republice – zpráva z výzkumu.“ *Lidé města* 12, 2010, 3: 609–622.

Holas, Jakub. 2011a. *Česká společnost v reflexi maďarské minority. Případová studie migrační skupiny z Maďarska po roce 1992*. Rkp. bakalářské práce na FHS UK v Praze.

Holas, Jakub. 2011b. „Diverzita spolkového a společenského života Maďarů v Praze (Hranice ve světle spolkového života minority v pražském prostředí).“ Pp. 209–217 in *Dynamika akulturácie na etnickej hranici*. Nitra: FF UKF.

Holas, Jakub. 2011c. „Pohled české společnosti na maďarskou minoritu. K otázce auto-reflexe etnického stereotypu majority.“ Pp. 293–314 in Dana Bittnerová – Mirjam Moravcová (eds.): *Etnické komunity: identita a integrace*. Praha: FHS UK.

Hrdličková, Lucie. 2008. „Pohled Američanů na českou společnost.“ Pp. 53–81 in Dana Bittnerová – Mirjam Moravcová (eds.): *Etnické komunity v kulturním kontextu*. Praha: Ermat.

Irmanová, Eva. 2010. „Maďarsko a trianonská mírová smlouva.“ *Slovanský přehled* 96, 2010, 1–2: 41–64.

Kandert, Josef – Petráňová, Lydia – Tyllner, Lubomír. 1993. *Konstruovaný obraz světa a etnografie*. Praha: Národopisná společnost + Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR.

Kontler, László. 2001. *Dějiny Maďarska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Kořalka, Jiří. 1996. „Proměny obrazu Čechů ve veřejnosti Německa v průběhu 19. století.“ *Lidé města* 1996/9: 49–66.

Krekovičová, Eva. 1999. *Medzi toleranciou a bariérami. Obraz Rómov a Židov v slovenskom folklóre*. Bratislava: Academic electronic press.

Krekovičová, Eva. 2001. „Medzi autoobrazom a heteroobrazom.“ Pp. 17–36 in: *Etnické stereotypy z pohľadu rôznych vědních oborů*. Brno: Etnologický ústav AV ČR.

Lippmann, Walter. 1997. *Public Opinion*. New York: Free Press.

Loewenstein, Bedřich W. 1997. *My a ti druzí*. Brno: Doplněk.

- Moravcová, Mirjam. 1996. „Bratr, přítel, cizinec (Pohled českých studentů na jižní Slovany).“ *Lidé města* 1996/7: 27–57.
- Salner, Andrej. 1999. *Tvorcovia obrazu a obraz tvorcov*. Bratislava: Centrum pre spoločenskú a mediálnu analýzu.
- Soukupová, Blanka. 1996a. „K problematice pohledu českých týdeníků v letech 1991–1993 na slovanský Balkán.“ *Lidé města* 1996/7: 101–125.
- Soukupová, Blanka. 1996b. „Reprezentanti slovanského jihu hosty na Jubilejní výstavě /r. 1891/ a Národopisné výstavě československé /r. 1985/ v Praze. K otázce konstruování a funkce obrazu bratrských etnik.“ *Lidé města* 1996/9: 67–82.
- Todorov, Tzvetan. 2004. *Nous et les autres. La réflexion française sur la diversité humaine*. Paris: Le Seuil.
- Todorov, Veličko. 1996. „Český obraz Bulharska a Bulharů.“ *Lidé města* 1996/7: 59–100.
- Uherek, Zdeněk. 2006. „Etnická minorita a její manifestace.“ Pp. 102–106 in Blanka Soukupová – Andrzej Stawarz – Zuzana Jurková – Hedvika Novotná (eds.): *The Central European City as a Space for Dialog. Examples Prague and Warsaw*. Bratislava: Zing print.
- Uhlíková, Lucie. 2001. „Několik poznámek ke vzniku a zániku etnických stereotypů.“ Pp. 49–56 in: *Etnické stereotypy z pohledu různých vědních oborů*. Brno: Etnologický ústav AV ČR.
- Urban, Zdeněk. 1996a. „K otázce současného českého obrazu /image/ jižních Slovanů.“ *Lidé města* 1996/9: 26–48.
- Urban, Zdeněk. 1996b. „Z dějin českého image jižních Slovanů.“ *Lidé města* 1996/10: 6–41.
- Urban, Zdeněk. 1998–99. „K problematice současného českého image Lužických Srbů.“ *Lidé města* 1998–99/13: 25–33.